

# T. Urbaniak

---

## Sprawozdanie z Studenckiej Sesji Naukowej poświęconej średniowiecznej filozofii arabskiej na Wydziale Filozofii ATK

---

Studia Philosophiae Christianae 11/1, 247-253

---

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

## SPRAWOZDANIA

Urbania k T.

Sprawozdanie z Studenckiej Sesji Naukowej poświęconej średniowiecznej filozofii arabskiej na Wydziale Filozofii ATK

Klimski T.

Sprawozdanie z Międzywydziałowej Sesji Antropologicznej na Wydziale Filozofii ATK

Cymer A.

Sprawozdanie z Posiedzenia Naukowego z okazji uroczystości św. Tomasza z Akwinu

### Sesja filozofii arabskiej

W dniach 4—6 maja 1974 r. odbyła się w ATK IV studencka sesja filozoficzna, poświęcona średniowiecznej filozofii arabskiej. W sesji obok pracowników naukowych i studentów ATK uczestniczyli przedstawiciele prasy, oraz alumni i studenci z innych ośrodków akademickich. Organizatorami i gospodarzami sesji byli członkowie i Zarząd Naukowego Koła Studentów Filozofii ATK.

Obrady otworzył kurator Koła prof. dr M. Gogacz referatem pt. *Dlaczego zastanawiamy się nad filozofią arabską?* W wystąpieniu swoim uzasadnił ważkość problematyki, podjętej przez studentów, wskazując na to, że filozofia arabska jest kontynuacją filozofii greckiej i stanowi wstęp do europejskiej filozofii średniowiecznej. Filozofia europejska podjęła myśl arabską jako interpretację patrystyki i przekaz metafizyki Arystotelesa. Z badań nad kulturą europejską wiemy, że metafizyka Awicenny była znana 100 lat wcześniej aniżeli metafizyka Arystotelesa. W owych czasach była to jedyna wielka analiza rzeczywistości dostępna na gruncie europejskim. Wpływ filozofii arabskiej na kulturę europejską był ewidentny. Filozofia ta oddziaływała z większym czy mniejszym nasileniem przez wiele lat, a jej reminiscencje możemy odnaleźć także i we współczesnej filozofii. Wystąpienie swoje

prof. Gogacz zakończył stwierdzeniem, że poprawne odczytanie poglądów św. Tomasza nie jest możliwe bez znajomości filozofii arabskiej, gdyż — jak twierdzi A. M. Goichon — tam, gdzie jest tomizm, tam jest filozofia arabska.

Pierwszy referat został wygłoszony przez Krystynę Kuć, która omówiła *Stan polskich badań nad filozofią arabską*. Przedstawiła stopień zaawansowania tych badań, wydaną na ten temat literaturę, problemy i autorów arabskich dotychczas opracowanych. Podsumowaniem referatu było stwierdzenie, że literatura polska, dotycząca opracowania arabskich tekstów filozoficznych, jest bardzo uboga. Opracowania w większości dotyczą aspektu literackiego lub kulturowego, a tematy filozoficzne traktowane są w większości prac marginalnie. W Polsce wydano dotychczas tylko trzy teksty filozoficzne: Al-Farabi: *Państwo doskonałe. Polityka*, tłum. i wstęp J. Bielawskiego, PWN 1967; Awicenna — Abu Ali Ibn Sina: *Metafizyka ze zbioru pt. Księga wiedzy*, tłum. zbiorowe ze wstępem i opracowaniem M. Gogacza, ATK 1973; Awicenna: *Księga wiedzy*, tłum. B. Składanek, PWN 1974. Wśród autorów opracowań poglądów filozofów arabskich wyróżnić można dwie grupy badaczy: filologów arabskich: J. Bielawski, A. Mrozek, B. Składanek, A. Zajączkowski, i filozofów: M. Gogacz, W. Heinrich, L. Kołakowski, S. Swieżawski. Na zakończenie referentka przedstawiła prace nad filozofią arabską, prowadzone przez seminarium historii filozofii średnio-wiecznej w ATK.

Tadeusz Walentowicz w referacie pt. *Filozofia mottekalaminich* omówił starą i nową ortodoksję islamu, zagadnienie atomizmu i wolności Boga. Mottekalaminini mówią o absolutnej wolności Boga. Zastępuje ona wszystkie prawa przyczynowe w świecie. Teza ta jest potwierdzona atomizmem, który nie implikuje koncepcji mechanistycznej. Filozofia mottekalamininów jest okazjonalizmem, gdyż wszystkie działania natury przesunięte są na Boga. Referent przedstawił także historyczne uwarunkowania poglądów mottekalamininów mówiąc, że występowali oni w okresie upadku kalifatu i dążyli do uznania ich koncepcji jako obowiązującej.

Po referacie najbardziej dyskutowana była sprawa atomizmu w filozofii mottekalamininów. Stwierdzono, że każdy byt składa się z jakiejś ilości niepodzielnych atomów, które są powiązane przypadłościowo. Atomy więc warunkują byt w sposób przypadłościowy. Teza ta jest zgodna z okazjonalizmem. Rozważono także wpływ mottekalamininów na filozofię europejską przeprowadzając analogie między wolnością woli w tym systemie, a nominalizmem europejskim. Wnioskami było, że na pewno u podstaw nominalizmu np. Dunsza Szkota jest filozofia Awicenny, który czerpał z mottekalamininów.

Poglądy Al-Kindiego przedstawił Krzysztof Mering w referacie pt.

*Filozofia Al-Kindiego.* Na wstępie omówił zyciorys Al-Kindiego podkreślając, że wpływ na jego filozofię miały poglądy starożytnych Greków, oraz że był on poprzednikiem złotego okresu średniowiecznej filozofii arabskiej. Koncepcja filozofii Al-Kindiego wypłynęła z rozważań nad przyrodą, gdyż był on bardziej przyrodnikiem niż filozofem. Według Al-Kindiego do filozofii należały: 1. matematyka i logika, 2. zagadnienia przyrody i 3. metafizyka. Matematyka była konieczna w filozofii. W poglądach metafizycznych Al-Kindi akcentował pięć zasadniczych substancji: 1. materię, 2. formę rozumianą na dwa sposoby: a) jako tworząca rodzaj i b) jako jakość, ilość i dziesięć orzeczeń, 3. ruch, 4. czas, i 5. miejsce. W poglądach antropologicznych Al-Kindiego ważną rolę odgrywa koncepcja czterech intelektów. W zakończeniu referatu autor przedstawił wpływ Al-Kindiego na filozofię europejskich, a w szczególności na R. Bacona i R. Grosseteste.

W dyskusji rozważano związek filozofii Al-Kindiego z matematyką, a w związku z tym ujmowanie świata jako całości. Omawiano ponadto mieszanie przez Al-Kindiego filozofii z mistycyzmem, co w konsekwencji prowadzi do niedokładności metodologicznych tego systemu.

Ewa Badowska, jako ostatnia w pierwszym dniu obrad, przedstawiła filozofię Braci Czystych, sekty filozoficzno-mistycznej mającej za cel uprawianie nauki i szukanie prawdy. Poglądy ich zostały zawarte w „Encyklopedii”, zawierającej wszystkie ówczesne nauki. W poglądach Braci Czystych, które miały wskazać prawdę, referentka omówiła emanacyjne pochodzenie bytów i relację: materia—forma wskazując, że jest to podstawa systemu. Zanalizowała pojęcie formy substancjalnej, formy przypadłościowej i formy egzystencjalnej. W poglądach teoriopoznawczych podkreśliła, że według Braci Czystych umysł poznaje wszystko, a rozum jest naczelną władzą poznawczą. Jako źródła poznania Bracia Czyści uznawali: poznanie przez pięć zmysłów, wyobrażenia i ujęcia czysto intelektualne czyli dedukcję. Poznanie w tym systemie jest bardzo ważne, gdyż doskonalili człowieka i zbliża go do Boga. Postulaty tej filozofii są postulatami etycznymi, prowadzącymi do mistycyzmu, który przenika całą tę filozofię. Mistyka dla Braci Czystych to zjednoczenie człowieka ze wspólną duszą świata. Może ono nastąpić przez poznanie. Jest tu więc kult intelektu. W poglądach dotyczących przyrodoznawstwa referentka stwierdziła, że Bracia Czyści byli kontynuatorami jońskich filozofów przyrody, neoplatoników i ewolucjonizmu X wieku.

W dyskusji rozważano metodologiczne następstwa „Encyklopedii” Braci Czystych i ich przekonanie, że suma wszystkich ujęć ma dać pełną prawdę.

Drugi dzień obrad poświęcony był szczegółowym analizom poglądów

Awicenny z zaakcentowaniem wyraźnych wpływów Al-Gazela i Koranu na tę filozofię.

Poglądy Al-Gazela, filozofa, który pierwszy zinterpretował poglądy Awicenny, przedstawił Paweł Bromski, omawiając podstawowe dzieła tego filozofa: *Upadek filozofii* i *Traktat o duszy*. W *Upadku filozofii* Al-Gazel interpretuje Arystotelesa wykorzystując poglądy Awicenny. Referent na podstawie tego traktatu przedstawił analizę terminu *esse*, którego według Al-Gazela nie można zdefiniować. Można natomiast powiedzieć, że jest ono podstawą bytu, tym, co zapoczątkowuje byt. Na podstawie drugiego traktatu zostały omówione zagadnienia antropologiczne. Według Al-Gazela ciało jest warunkiem istnienia duszy. Dusza ta pochodzi od dawcy dusz tzn. Inteligencji Czynnej. Do władz duszy należy działanie i wiedza. Dusza działa dzięki intelektowi czynnemu, z którego pochodzi.

W dyskusji rozważano, czym jest w filozofii Al-Gazela *esse*. Wyróżniono *esse* boskie i indywidualne wskazując na różnicę między nimi. To *esse* zostało stworzone przez coś najwyższego.

W drugim referacie Jan Włoszycki skonfrontował filozofię Awicenny z poglądami filozoficznymi, zawartymi w Koranie. Omówił sposób powstawania bytów, niekoherencje Koranu w poglądach na tę sprawę i analogię między tymi ujęciami i poglądami Awicenny. Omawiając Koran autor zwrócił uwagę, że jest to tekst, w którym znajduje się wiele poglądów zaczerpniętych ze starego Testamentu, filozofii greckiej i poglądów funkcjonujących przed napisaniem Koranu na terenach arabskich.

W dyskusji rozważono zagadnienie stwarzania: czy według Koranu stwarzanie jest przekształcaniem materii, emanacją, czy powoływaniem do istnienia *ex nihilo*. Rozważono też zagadnienie duszy i ciała: czy jest to *compositum* w myśl poglądów Arystotelesa, czy też stanowi odrębne hipostazy w myśl neoplatonizmu. Koran, jako tekst w wielu miejscach niekonsekwentny, daje duże możliwości interpretacji tych poglądów i chyba wyraźne odczytanie jednej z tych propozycji jest niemożliwe.

Dwa następne referaty dotyczyły analizy poglądów Awicenny. Podstawą pierwszego był tekst *Metafizyki* z „Danisz-name”, drugiego — „Nadžat”.

Marek Prokop przedstawił *Sposób dojścia do bytu koniecznego na podstawie Księgi wiedzy*. Według referenta Awicenna do bytu koniecznego dochodzi dzięki przeciwstawieniu: konieczne—możliwe z jednej strony, oraz przez ciąg celowości zakończony bytem pierwszym. Dalej przedstawił poglądy pani A. M. Goichon, według której przeciwstawienie konieczności—możliwości prowadzi analizę od strony bytu koniecznego do rzeczy, oraz od strony materii do świata podksiężycowego. Są tu

więc dwie drogi i dwa kierunki. Według analiz referenta jest tylko droga w jedną stronę: od materii przez świat podksiężycowy i dalej przez wszystkie sfery do Boga, gdyż Bóg jest bytem koniecznym. Byt konieczny to to samo, co istnienie.

W dyskusji rozważono, czy to, co mówi Awicenna, dotyczy porządku ontologicznego, czy też może jest to tylko język, opisujący porządek możliwości i konieczności. Wnioskiem było to, że Awicenna porządek możliwości i konieczności odczytuje z rzeczywistości, a więc porządek ontologiczny. Nie jest to jednak we wszystkich problemach ewidentne. Na podstawie tekstu Awicenny można powiedzieć, że często miesza on porządek logiczny z realnym.

Drugi referat był analizą kluczowego zagadnienia filozofii Awicenny. Witold Radwański w referacie pt. *Koncepcja stwarzania w „Metafizyce” ze zbioru Księga wybawienia* ustalił, że problematyka ta pojawia się po zagadnieniach dotyczących bytu i Boga. Stwarzanie według Awicenny odbywa się przez myślenie, gdyż Bóg myśląc o sobie, jako o bycie koniecznym, wyłania pierwszą inteligencję. Pierwsza inteligencja ujmując siebie wyłania następną. Proces ten powtarza się aż do dziesiątej, zgodnie z zasadą, że z jednego może powstać tylko jedno. Ostatnia inteligencja stanowi sferę księżycą, a pod nią jest inteligencja jedynasta, ale nie oddzielona. Jest to inteligencja czynna zwana *dator formarum*. Stwarzanie jest odwieczne, gdyż byt konieczny jest ponad czasem.

W dyskusji poruszono problem zasięgu działalności Boga w tej koncepcji. Bóg tu poznaje siebie i powszechniki. Nie może poznawać rzeczy jednostkowych. To poznawanie jest stwarzaniem emanacyjnym, kończącym się na intelekcie czynnym. Intelpekt czynny także emanuje. Byt pojawia się więc nie tylko dzięki przyczynie pierwszej. W dalszej dyskusji wskazano, że poglądy św. Tomasza różnią się od poglądów Awicenny przede wszystkim ze względu na różne koncepcje Boga, który u Awicenny jest inteligencją, a według św. Tomasza inteligencja jest jednym z atrybutów Boga.

W ostatnim dniu obrad przedstawiono poglądy drugiego wielkiego filozofa arabskiego — Awerroesa.

Cezary Windorbski w referacie pt. „Wybrane zagadnienia z filozofii Awerroesa” omówił przedmiot metafizyki. Tym przedmiotem jest byt jako byt. Awerroes zastanawiając się nad tym doszedł do wniosku, że substancja spełnia warunki bytu. Stwierdził też w substancjach przypadłości, których nie możemy pojąć samych w sobie. Tak substancja jak i przypadłość zasługują na miano bytu. Na podstawie powyższego wniosku Awerroes rozwiązał awicenjańską tezę, że istnienie jest przypadłością, wykazując, że tak być nie może, jak chciał Awicenna. Przed-

stawiając podział ówczesnych nauk, powiedział referent, że Awerroes rozwiązał problem interpretowania Koranu.

Drugi referat pt. „Awerroes i awerroizm według E. Renana” przedstawiła Jolanta Rybińska omawiając powstawanie bytów, które według Awerroesa odbywa się dzięki ruchowi w materii, a wszystko jest w ruchu dzięki Pierwszemu Poruszycielowi. Omawiając poznanie ustaliła, że według Awerroesa poznanie zachodzi tam, gdzie jest percepcja zmysłowa. Dzięki niej tworzy się pojęcia ogólne w możności w wyniku ingerencji intelektu czynnego. W teorii intelektów referentka akcentowała to, że intelekt możnościowy jest w człowieku i zmusza do łączenia się z intelektem czynnym; intelekt czynny jest zewnętrzny wobec człowieka, niezniszczalny, wspólny wszystkim ludziom. Przedstawiła też koncepcje etyczne i dotyczące państwa.

W dyskusji po obu referatach zastanawiano się, czy analizy Awerroesa, zwanego w średniowieczu Komentatorem, opierają się na przekształceniach językowych, dzięki którym rozważa on problemy rzeczywistości. W związku z tym analogia do współczesnych kierunków, szczególnie do strukturalizmu. Wnioskiem było, że Awerroesowi chodzi o prawdę dotyczącą rzeczywistości, ale prawdę rozumie jako zgodność swych analiz z poglądami Arystotelesa, którego był komentatorem.

Ostatnim wystąpieniem studenckim na sesji była recenzja „Księgi wiedzy” w tłum. B. Składanka, (Warszawa, PWN, 1974), przedstawiona przez W. Radwańskiego, który omówił niekonsekwencje i błędne interpretacje Awicenny zawarte we Wstępie omawianej książki. Wskazano, że B. Składanek traktuje możliwość jako rzecz a możliwość jest tylko prawdopodobieństwem. Mówi o bytach niemożliwych, a takich u Awicenny nie ma. Omawiając inteligencje oddzielone, autor Wstępu mówi o coraz mniejszej ich doskonałości, a one różnią się tylko kolejnością i nie ma w nich żadnych różnic. B. Składanek pisząc o ruchu opisuje ruch dokoła swojej osi, podczas gdy u Awicenny chodzi o ruch kołowy. Zagadnienia dotyczące intelektu są także potraktowane nie dość precyzyjnie: np. intelekt czynny nie jest władcą duszy, ma kontakt z duszą, ale tylko pośredni, a jest władcą wszechświata. Dalej recenzent powiedział, że tłumaczenie z perskiego jest bardzo rzetelne. Przy czytaniu tekstu nie należy się jednak sugerować propozycjami zawartymi we Wstępie do tego tłumaczenia.

W podsumowaniu obrad prof. M. Gogacz powiedział, że sesja dała względnie pełny obraz filozofii arabskiej i spełniła cele stawiane przez organizatorów. Obrady były próbą zrozumienia tej filozofii. W innych ośrodkach naukowych pracuje się głównie nad edycją tekstów filozofów arabskich. W ATK zajmujemy się metafizyką, którą chcemy poznać i zrozumieć.

Gospodarze sesji obok programu naukowego zorganizowali po obra-

dach imprezy towarzyszące. Dnia 4.V. wieczorem przy współpracy NKF i DKF wyświetlony został film włoski pt. „Rogopag”, po którym odbyła się dyskusja. Po drugim dniu obrad odbyła się uroczysta kawa, gdzie uczestnicy sesji bez skrupowania, jakże towarzyszy na sali obrad, mogli swobodnie dyskutować nad problemami sesji. Na zakończenie sesji zostały wręczone gościom teksty „Metafizyki” Awicenny, wydane na ATK.

T. Urbaniak

### Międzywydziałowa Sesja Antropologiczna

W dniu 25 marca 1974 r. odbyła się w Akademii Teologii Katolickiej *Międzywydziałowa sesja antropologii filozoficznej* przygotowana przez dziekana Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej, ks. prof. dr. Kazimierza Kłósaka. W obradach wzięli udział pracownicy naukowcy trzech wydziałów Akademii: Filozofii Chrześcijańskiej, Teologii i Prawa Kanonicznego

Cele i charakter posiedzenia określił we wprowadzeniu otwierającym sesję ks. prof. K. Kłósak. Zwrócił on uwagę na posługiwanie się przez nauki filozoficzne, teologiczne i kanonistyczne pojęciami tego samego typu epistemologicznego. Wspólną płaszczyzną noematyczną dla porozumienia się tych nauk może być najpierw płaszczyzna filozoficznego poznania człowieka, a zwłaszcza płaszczyzna ontologiczna w sensie szerszym. Zadaniem międzywydziałowych sesji antropologii filozoficznej byłoby także wyodrębnianie założeń antropologicznych w znaczeniu szerszym, które można znaleźć w naukach teologicznych i kanonistycznych.

Wygłoszone następnie trzy referaty wprowadzały w szczegółowe zagadnienia antropologiczne.

Ks. doc. dr Andrzej Zubierbier mówił na temat: *Zagadnienie tendencji w dzisiejszej antropologii teologicznej*. Ukazując problemy, jakie stawia się w formułującej się dopiero od połowy XX wieku antropologii teologicznej, referent wyakcentował najtrudniejsze zagadnienia nie rozwiązane w pełni przez filozofie, którymi teologowie muszą się posługiwać, a które nie tłumaczą w pełni tej rzeczywistości, jaką jest człowiek badany przez teologa. Tymi trudniejszymi problemami w antropologii teologicznej są zagadnienia struktury człowieka, natury i ładu, porządku przyrodzonego i nadprzyrodzonego. Teologowie poszukując dzisiaj odrębności teologii jako nauk, nie chcą przenosić rozwiązań filozoficznych do teologii uważając, że są one niewystarczające dla potrzeb teologii. Zagadnienie jest ważne tym bardziej, że obecnie człowiek staje w centrum uwagi teologii, mówi się też o antropocentryzmie w teologii i wyodrębnia się w osobny traktat antropologię teologiczną. Zagad-